

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Передмова

Реалізація вимог модульно-розвивального навчання потребує докорінної перебудови не тільки соціальної позиції викладача ВНЗ, учителя й учня, а й переорієнтації складових освітньої системи: мети, завдання, змісту, форми, технологій, методів, засобів, спрямованих на позитивний кінцевий результат у роботі над кожною темою виучуваного розділу мови у педагогічних ВНЗ та в початковій школі. За нових умов підготовки спеціаліста початкової ланки освіти потрібно мати й підручники, в яких виклад матеріалу з сучасної української мови здійснювався б з орієнтацією на його професійну підготовку.

Готуючи фахівця початкової школи у ВНЗ на стаціонарній формі навчання протягом 5 чи 6 років і на заочній упродовж 1,5 та 2,5 років, потрібно якомога глибше опрацювати саме той *матеріал* з української літературної мови, який *вивчається на уроках рідної мови у початкових класах за діючими підручниками*.

Формування готовності майбутнього вчителя початкових класів (студентів педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації) до роботи з молодшими школярами — процес складний і довготривалий.

Потрібно сформувати *творчого вчителя*, який навчив би дітей набути знання з усіх предметів “одягати” в мовну оболонку так, щоб мова служила засобом висловлювання особистих думок, стала виявом власної свідомості.

Щоб успішно розвивати мовлення молодших школярів, майбутньому вчителеві потрібно самому за роки здобуття професійної освіти не лише поповнити теоретичні відомості з мови, а й за новітніми технологіями навчання оволодіти тими вміннями й навичками, які в майбутньому мають опанувати під їхнім керівництвом учні початкової школи. Тому курс української мови та методики її навчання в початковій школі доцільно вивчати у такому тісному поєднанні, щоб кожна виучувана тема була детально засвоєна не тільки в теоретичному й практичному аспектах, а й на технологічному і методичному рівнях.

З цією метою, як показує практика, потрібно дати можливість кожному студенту на заняттях самостійно поновити знання і побути в ролі учителя-класовода. Крім того, майбутні вчителі мають отримати психологічну підготовку до роботи з дітьми, попередньо

перевіривши насамперед свої знання, уміння й навички, а також професійні здібності щодо опрацювання кожної теми з рідної мови в початкових класах.

Перспективно вбачаючи себе в ролі вчителя з необхідними знаннями й уміннями, знаючи та розуміючи, чого треба навчити дітей, як їх навчати, чому так, а не інакше, кожен майбутній учитель досить серйозно готуватиме себе до роботи з дітьми початкової ланки освіти за інноваційними технологіями вивчення рідної мови.

Рубрики в підручнику подано під такими умовними позначками:

— Пам'ятайте!

— Поновіть знання.

— Закріпіть знання практично.

— За вимогами програми початкової школи.

— Ви — учитель.

КЛАСИ АНТОНІМІВ

Антоніми на позначення якісних протилежностей можуть мати різні щодо міри або інтенсивності проміжні ступені вияву: *багатий* (забезпечений), — *нужденний* (*небагатий*, *бідний*).

Антоніми, відношення між якими ґрунтується на комплементарній протилежності між значеннями слів: *життя* — *смерть*, *війна* — *мир*.

1. І. З'ясуйте, як впливають емоційно забарвлені антоніми на виразність прислів'їв.

Брехня стоїть на одній нозі, а правда — на двох.

Доброго не бійся, а поганого не роби.

Добро не пропадає, а зло вмирає.

Згода дім будує, а розбрат руйнує.

Без добра і лихо не родить.

Розумний научить, а дурень наумчить.

II. Пригадайте, які ви ще знаєте подібні прислів'я, і запишіть їх.

2. До поданих слів доберіть за зразком антоніми, складіть з ними речення і поясніть їх функцію.

З р а з о к. *Людина у щасті радісна, весела, а у біді, горі — сумна, сповнена страждання (Р. Вихованець).*

Щастя, чесний, весела, правда, добре, любити, суворий, злий.

3. Використовуючи опорний матеріал, напишіть твір, заголовком до якого буде одне з поданих прислів'їв.

Повна бочка мовчить, а порожня гучить.

З добрим подружись, а лихого стережись.

Опорний матеріал: розумний, ерудований, начитаний, освічений, поверхові знання, вихвалитися, марнослів'я, хороша людина, тактовність, щиросердий, людяний, порядність, добросовісність, лицемір, нещирий, задрісний.

Поняття про антоніми учні отримують у 3-му класі. Спостерігають за їхньою роллю у тексті, самостійно добирають

до слів найуживаніші антоніми, вводять їх у речення. У 4-му класі знання про антоніми поглиблюють шляхом практичного виконання вправ.

Роботу над елементами лексики потрібно проводити систематично на всіх заняттях з граматики й правопису. Лише за такої умови мовлення учнів буде правильним, точним, образним, вони вміло використовуватимуть вивчені лексичні одиниці.

1. Використовуючи опорний матеріал, складіть розповідь для учнів 3-го класу про роль антонімів у мовленні. Запишіть її так, щоб нею міг скористатися вчитель початкової школи.

Опорний матеріал: лежать в основі протиставлення; допомагають висловити думку точно, яскраво, образно, виразно; надають висловленому емоційного забарвлення, впливають на слухача.

Примітка. Не забудьте нагадати учням, що слова з “не” є антонімами тоді, коли префікс **не-** утворює слово з новим значенням: *воля — неволя, друг — недруг.*

2. I. Прочитайте речення.

1. Сміється сонечко, а берези сумують (*В. Сухомлинський*). 2. Взимку виє хуртовина, влітку прийде тепла днина (*П. Воронько*). 3. У татка руки тверді та дужі, а в мами були м'які (*Л. Письменна*).

II. З поданими антонімічними парами складіть самостійно речення, які ви зможете запропонувати учням 3-4-х класів.

Корисно — шкідливо, рідний — чужий, віддалялися — наближалися, ясний — темний, швидкий — повільний, старий — молодий, щедрий — скупий, успіх — невдача, позичати — віддавати, радість — печаль, ранок — вечір.

3. Які завдання ви запропонуєте учням до поданих текстів?

Десь далеко, за **темною** смугою лісу, обізвався грім. **Легко** й **радісно** зітхнули в густому парку столітні дуби. **Тихо** забриніли маленькі шибки в **низенькій** хатці.

Потемніло, закрутило куряву. Загуркотіло і покотилось по небу. Вітер **ушух**. По листу зашелестів **густий** дощ (*С. Васильченко*).

Я прощаюся нині з тобою, рідна хато моя, назавжди. Квіти часто нам говорять втричі більше, ніж слова. Юність інших завше загадкова. Мріють крізь хмари зорі вгорі. Не ганьби все підряд без пуття, бо на світі той наймудріший, хто найдужче любить життя. Я не вертав. Я йшов собі помалу, бо щось так владно кликало мене туди, де гори ввечері палали... Тільки тим історія належить, хто сьогодні бореться й живе. Народ мій є! Народ мій завжди буде! Ніхто не перекреслить мій народ! (За *В. Симоненком*).

У ВЕСНЯНОМУ ЛІСІ

Добре пригріває вже весняне сонечко. Підсихає в лісі земля. Все навколо оживає. Веселіше співають птахи. Їх уже прилетіло чимало.

Ось полетів перший метелик. Це кропивниця. Невже вона встигла так швидко вирости? Ні. Ці метелики перезимовують у щіліні. Тому вони й першими з'являються.

Давайте підійдемо до мурашника. Він теж ожив! За кілька днів мурашки прокинуться зовсім від сну.

Ніколи не руйнуй мурашників. Вони знищують лісових шкідників і цим допомагають зберегти ліс.

Хороше зараз у лісі, і додому не хочеться йти (*К. Пустоварова*).

ВЕЧІРНЄ СЕЛО

Швидко відгомонів літній день. Поволі підкрадається ніч-чарівниця. Тихо над річкою. Де-не-де засвічуються зорі на небі і чекають з нетерпінням ясного місяця. В яблуневому садочку несміливо затьохкав соловейко. Прекрасна мелодія зливається воедино з солодким ароматом духмяних квітів. Слухають береги про місяць. Зачаровує їх розповідь про зорі та Чумацький Шлях, про Велику і Малу Ведмедицю.

Тихо навкруги. Несподівано прилетів вітер-пустунець. Він ніжно затріпав зачіски дерев. Щасливо задзвеніли легенькі листочки. Чепурно стоять білі хатки. Духмяна зелень все заворожує навколо (*А. Назаренко*).

4. Самостійно складіть для учнів речення з антонімічними парами прислівників, а потім до ускладненого змісту навчання запропонуйте методичний апарат. Які знання та розумові операції вдосконалять учні, виконуючи завдання?

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо? — Київ: Українська книга, 1997.
2. Бурячок А., Гнатюк Г., Головачук С. та ін. Словник синонімів української мови: В 2-х т. — Київ: Наукова думка, 2001.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови/Укладач і головний редактор В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. — 1440 с.
4. Вихованець І. У світі граматики. — Київ: Радянська школа, 1987.
5. Гнатюк Л., Кононенко О. Українська мова: Старшокласникам і абітурієнтам. — Київ: Феміна, 1995.
6. Головачук С. Складні випадки наголошення: Словник-довідник. — Київ: Либідь, 1995.
7. Грищенко А., Мацько Л. та інші. Сучасна українська літературна мова/За ред. А. Грищенка. — Київ: Вища школа, 2002.
8. Коваль А. Слово про слово. — Київ: Радянська школа, 1986.
9. Козачук Г. Українська мова для абітурієнтів: Навчальний посібник. — Київ: Вища школа, 1994.
10. Литвин І.В., Литвин С.І. Українська мова в таблицях. — Київ: Експрес-об’ява, 1998.
11. Мацько Л.І., Мацько О.М., Сидоренко О.М. Сучасна українська мова: Навчальний посібник. — Київ: ТОВ ВКФ “БАО”, 2003.
12. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі. — Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009.
13. Новий довідник: Українська мова, українська література. — Київ: Видавнича фірма “Казка”, 2007.
14. Пентилюк М., Іваненко О. Українська мова: Підручник-комплект. — Київ: Ленвіт, 2001.
15. Програма для середньої загальноосвітньої школи, 1–4 класи. — Київ, 2006.
16. Плющ М., Грипас Н. Українська мова: Довідник. — Київ: Освіта, 2002.
17. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навчальний посібник. — Київ: Либідь, 1999.
18. Словник української мови: В 11-ти т. — Київ: Наукова думка, 1970–1980.
19. Чак Є. Чи правильно ми говоримо? — Київ: Освіта, 1997.
20. Чукіна В., Почтаренко О., Почтаренко Г. Український правопис у таблицях, схемах, коментарях: Довідкове видання. — Київ: Логос, 1998.
21. Шевченко Л., Різун В., Лисенко Ю. Сучасна українська мова: Довідник/За ред. О. Пономарева. — Київ: Либідь, 1993.
22. Ющук І. Практикум з правопису української мови. — Київ: Освіта, 1997.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
МОВА І МОВЛЕННЯ	5
ТЕКСТ	21
РЕЧЕННЯ	33
ФОНЕТИКА	46
Звуки мови. Творення звуків. Голосні та приголосні звуки ...	46
Тверді та м'які приголосні	52
Дзвінки та глухі приголосні	56
Склад. Наголос	63
Чергування голосних і приголосних фонем	69
Подовження і подвоєння приголосних звуків	72
ОРФОЕПІЯ ТА ОРФОГРАФІЯ	77
ЛЕКСИКОЛОГІЯ	87
Слово. Значення слова	87
Багатозначність слів. Пряме і переносне значення слів	88
Синоніми	95
Омоніми	99
Антоніми	103
БУДОВА СЛОВА	107
ВИМОВА І ПРАВОПИС СЛІВ	
з НЕНАГОЛОШЕНИМИ [e], [и]	115
АПОСТРОФ	128
ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ	138
ЧАСТИНИ МОВИ	
ІМЕННИК	144
ПРИКМЕТНИК	187
ЧИСЛІВНИК	203
ЗАЙМЕННИК	219
ДІЄСЛОВО	231
ПРИСЛІВНИК	257
ЛІТЕРАТУРА	263